

Ks. Marek Stokłosa SCJ, *Utrata stanu duchownego w aktualnym prawodawstwie Kościoła łacińskiego*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2015, ss. 314.

Przedmiotem badań prowadzonych przez autora jest instytucja utraty stanu duchownego w aktualnym prawodawstwie Kościoła łacińskiego. Recenzowana monografia ujmuje instytucję utraty stanu duchownego w najszerszym z możliwych sposobów. Po pierwsze uwzględnia wszystkie trzy przewidziane w kan. 290 KPK/1983 możliwości utraty stanu duchownego: stwierdzenie nieważności święceń, karne wydalenie oraz reskrypt Stolicy Apostolskiej. Po drugie autor zajął się analizą sposobów utraty stanu duchownego w najnowszym ustawodawstwie Kościoła łacińskiego. Po trzecie analiza nie ogranicza się do krytycznego przedstawienia przyczyn leżących u podstaw dobrowolnej oraz przymusowej utraty stanu duchownego, ale obejmuje swoim zakresem także i procedury przewidziane w przypadku poszczególnych sposobów utraty stanu duchownego.

W skład recenzowanej publikacji wchodzi: wykaz skrótów, wstęp, cztery rozdziały, zakończenie, bibliografia, spis treści oraz abstrakt i spis treści w j. angielskim. Każdy z czterech rozdziałów monografii zakończony jest odrębnym podsumowaniem. Trzeba podkreślić, że wewnętrzna struktura monografii stanowi naturalną i logiczną konsekwencję przyjęcia określonego w tytule tematu publikacji. Po wstępnej analizie spisu treści mogłoby się wydawać, jeśli weźmie się pod uwagę zwykły rachunek, że proporcje pomiędzy poszczególnymi rozdziałami nie zostały zachowane. Jednakże biorąc pod uwagę tematykę i zawartość merytoryczną poszczególnych rozdziałów, jak również aktualnie obowiązujące przepisy odnoszące się do sposobów utraty stanu duchownego, można przyjąć, że wewnętrzna struktura monografii mieści się w granicach przyjętej swobody autorskiej. Całość recenzowanej publikacji stanowi czytelny i logiczny układ.

Każdy z czterech rozdziałów monografii poprzedzony jest swego rodzaju wprowadzeniem. Należy podkreślić, że są one cenne nie tylko z punktu widzenia zastosowanej przez autora metodologii analizy materiału, ale także

z perspektywy naświetlenia historii źródeł prawa dotyczących uprawnień przyznanych poszczególnym dykasteriom Kurii Rzymskiej w zakresie przyczyn i procedur utraty stanu duchownego.

Rozdział pierwszy recenzowanej publikacji (zajmujący 91 stron) został poświęcony sposobom utraty stanu duchownego według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Trzy zasadnicze podrozdziały omawianego rozdziału to prezentacja trzech sposobów utraty stanu duchownego przewidzianych w aktualnie obowiązującym Kodeksie Prawa Kanonicznego: stwierdzenie nieważności święceń, karne wydalenie ze stanu duchownego oraz reskrypt Stolicy Apostolskiej. Założeniem omawianego rozdziału jest według autora nie tylko omówienie wyliczonych sposobów utraty stanu duchownego, ale także wskazanie na ewentualne trudności w praktycznym ich zastosowaniu w nowych okolicznościach, w jakich Kościół pełni obecnie swoją misję. Takie aktualne spojrzenie wydaje się być jak najbardziej uzasadnione, jeśli weźmie się pod uwagę konieczność aplikowania norm, które weszły w życie ponad trzydzieści lat temu.

W rozdziale drugim (liczącym 104 strony) autor zajął się zagadnieniem utraty stanu duchownego według Norm *De gravioribus delictis* i aktualnej praktyki Kongregacji Nauki Wiary. Celem prezentowanego rozdziału jest według zamierzenia autora analiza nie tylko poszczególnych przestępstw należących obecnie do kategorii *delicta graviora*, a za które przewidziano karę wydalenia ze stanu duchownego, ale także sposobu postępowania w przypadku wymiaru wspomnianej kary. Takie spojrzenie na karne wydalenie ze stanu duchownego według Norm *De gravioribus delictis* pozwala na uchwycenie różnic, jakie w interesującej autora kwestii istnieją pomiędzy normami zawartymi w Kodeksie z 1983 roku a tymi w Normach. Należy stwierdzić, że struktura przyjęta w drugim rozdziale pozwala na przeprowadzenie założonej przez autora rozprawy analizy. I tak na kolejnych etapach badań autor zajął się analizą następujących zagadnień: poszczególne przestępstwa zagrożone sankcją wydalenia ze stanu duchownego; przedawnienie przestępstw zarezerwowanych Kongregacji Nauki Wiary; dochodzenie wstępne; *modus procedendi* Kongregacji Nauki Wiary; *modus procedendi*, gdy sprawcą jest duchowny zakonnik.

Trzeci z rozdziałów recenzowanej publikacji (zajmujący 35 stron) został poświęcony utracie stanu duchownego na podstawie specjalnych uprawnień udzielonych Kongregacji ds. Duchowieństwa przez papieża Benedykta XVI w dniu 30 stycznia 2009 roku, na mocy których może ona rozstrzygać w sprawie niektórych ciężkich przestępstw popełnianych przez duchownych oraz

w przypadkach naruszania przez nich prawa Bożego lub kanonicznego powodującego wielkie zgorzienie i w końcu w sytuacji bezprawnego i samowolnego porzucania przez nich posługi kapłańskiej. Omawiany rozdział został zatem poświęcony analizie zakresu poszczególnych uprawnień oraz stosownych procedur przewidzianych w ich przypadku. Ponadto jeden z podrozdziałów dotyczy zastosowania specjalnych uprawnień wobec duchownych zakonnych.

Czwarty i zarazem ostatni rozdział monografii (zajmujący 16 stron) to analiza utraty stanu duchownego na podstawie specjalnych uprawnień udzielonych Kongregacji Ewangelizacji Narodów. Autor dokonuje w nim cennego omówienia uprawnień dotyczących wydalenia ze stanu duchownego *in poenam* i *ex officio* na drodze postępowania administracyjnego oraz uprawnienia odnoszącego się do dyspensy od zachowania celibatu. Analiza norm postępowania przyznanych tej szczególnej Kongregacji jest bardzo cenna ze względów nie tylko teoretycznych, ale także i praktycznych. Jak zauważa autor, w zakresie kompetencji wspomnianej Kongregacji leży kierowanie dziełem ewangelizacji na terenach misyjnych, które stanowią 40% terytorium działalności całego Kościoła katolickiego. Tym samym Kongregacja musi niejednokrotnie konfrontować się z trudnymi sytuacjami dotyczącymi duchownych będących misjonarzami (i to nie tylko w odniesieniu do duchownych, którzy są inkardynowani do struktur kościelnych zależnych od Kongregacji) na szerokim obszarze objętym działalnością misyjną Kościoła. Warto zauważyć, że analiza specjalnych uprawnień przyznanych Kongregacji Ewangelizacji Narodów jest niezbędna dla całościowego obrazu norm obowiązujących w katolickim Kościele łacińskim odnoszących się do przyczyn i procedur związanych z utratą stanu duchownego.

Wnioski będące wynikiem badań przeprowadzonych przez ks. Marka Stokłosę zostały zawarte w zakończeniu, które jawi się jako spójne i zwięzłe podsumowanie konkluzji teoretyczno-praktycznych z przeprowadzonej analizy. Niezmiernie cenny element wniosków stanowią postulaty *de lege ferenda* dotyczące ewentualnych zmian przepisów w materii utraty stanu duchownego.

Należy stwierdzić, że rozprawa nie budzi zastrzeżeń w zakresie metodologii oraz metodyki pracy naukowej, od strony formalnej jest bowiem opracowana bardzo poprawnie i to zarówno w tym, co się odnosi do stosowanych metod, jak i środków redagowania pracy.

Recenzowana monografia została zrealizowana przy użyciu dwóch metod (często stosowanych w kanonistyce), a mianowicie dogmatyczno-prawnej oraz historyczno-prawnej. Tą ostatnią z metod autor posłużył się

w przypadku analizy dyspensy od celibatu. Biorąc pod uwagę tytuł monografii, spis treści oraz treść poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów, należy stwierdzić, że autor wykazał się nie tylko właściwym zrozumieniem tego, na czym polegają wymienione metody, ale także umiejętnością właściwego posługiwania się nimi.

Całość monografii kończy bardzo rzetelnie opracowana bibliografia, na którą składa się wykaz źródeł zestawiony w sposób przejrzysty i logiczny, począwszy od dokumentów papieskich, poprzez dokumenty Kurii Rzymskiej, Synodu Biskupów i Konferencji Episkopatu Polski, a skończywszy na prawie międzynarodowym. Równie cenne jest także obszerne zestawienie różnojęzycznej literatury związanej z przedmiotem badań ocenianej monografii. Przyjęta przez autora zasada alfabetycznego wykazu źródeł oraz literatury pomaga bez wątpienia w odszukaniu dokumentów według ich autora. Należy podkreślić, że sposób zapisywania informacji bibliograficznych został zrealizowany zgodnie z zasadami metodyki przyjętymi w pracach naukowych z zakresu prawa kanonicznego. Stosowany przez autora sposób prowadzenia zapisu bibliograficznego w przypisach oraz skrótów jest właściwy i konsekwentny.

Szczególne znaczenie przedstawianej monografii polega na pogłębionej i krytycznej analizie dwóch form utraty stanu duchownego, a mianowicie karnego wydalenia oraz utraty tego stanu na podstawie reskryptu Stolicy Apostolskiej. Ksiądz Marek Stokłosa trafnie zauważa że, stosowanie karnego sposobu utraty stanu duchownego napotykało przez dłuższy czas po promulgacji KPK/1983 na wiele trudności. Należy oczywiście zgodzić się z wyjaśnieniami przedstawionymi przez autora. Niemniej jednak należałoby dodać, że – zgodnie z założeniami ustawodawcy z 1983 roku – każda kara, w tym także polegająca na karnym wydaleniu ze stanu duchownego, jest zawsze ostatecznością (*extrema ratio*). Zgodnie bowiem z założeniem wyrażonym wprost przez kan. 1341 do wymiaru kar należy się odwoływać tylko jako do argumentu ostatecznego, jeżeli inne według oceny ordynariusza okazałyby się niewystarczające. Ponadto należy pamiętać, że samo wszczęcie procesu karnego i stwierdzenie winy oskarżonego niekoniecznie musi prowadzić do wymiaru kary. I w końcu warto zauważyć, że w przypadku większości przestępstw, za które KPK/1983 przewiduje karę wydalenia ze stanu duchownego, mamy do czynienia z karą fakultatywną. Osobiście uważam, że fakt nieaplikowania kary wydalenia ze stanu duchownego, co miało miejsce przez długi okres po promulgacji KPK/1983, nie może być sprowadzany do zwykłej niechęci do postępowania na drodze sądowej

czy też braku odpowiednio przygotowanej kadry sędziowskiej. Przyczyny takiego stanu należy doszukiwać się raczej w terapeutycznym nastawieniu wyrażonym w kanonicznym prawie karnym Kodeksu z 1983 roku, co niestety okazało się nieskuteczne z perspektywy celów kary w fazie jej wymiaru. W konsekwencji zmiany wprowadzane w ustawodawstwie Kościoła łacińskiego w materii będącej przedmiotem recenzowanej monografii nie mogą być traktowane jedynie jako próba zaradzenia brakom i niechęciom, o których mowa powyżej, ale raczej jako zmiana na płaszczyźnie wizji dotyczącej natury kościelnej władzy karania oraz jej wykonywania.

Za niezmiernie cenne i trafne należy uznać wnioski, jakie autor monografii wyciąga z przeprowadzonej analizy i porównania przepisów własnych opracowanych przez kompetentne kongregacje oraz uprawnień im udzielonych. Ksiądz dr Marek Stokłosa trafnie podkreśla, że wspomniane normy i uprawnienia nie są jednakowe nawet w przypadku tego samego rodzaju przestępstwa. Taka sytuacja sugeruje konieczność opracowania jednolitych i precyzyjnych procedur. Słuszna jest także uwaga autora, kiedy poddaje w wątpliwość fakt jednoczesnego udzielania łącznie z karą wydalenia ze stanu duchownego także dyspensy od celibatu kapłańskiego. Wątpliwość znajduje uzasadnienie w różnej naturze takich instytucji jak kara i dyspensa.

Takie globalne podejście do omawianego zagadnienia wymaga nie tylko znajomości wszystkich odnośnych przepisów należących zarówno do kanonicznego prawa materialnego, jak i procesowego, umiejętności dokonywania właściwej ich wykładni, ale ponadto umiejętności krytycznego i twórczego włączenia się w dyskusję zmierzającą do poszukiwania odpowiednich (a więc biorących pod uwagę zarówno dobro wspólnoty kościelnej, ofiar naruszeń będących przyczynami utraty stanu duchownego, jak również osób, które tracą w ten sposób stan duchowny) rozwiązań w materii dotyczącej utraty stanu duchownego. Takimi właśnie umiejętnościami wykazał się w swojej monografii ks. dr Marek Stokłosa. Konkretnym dowodem na to jest sformułowany przez niego postulat opracowania nowych, precyzyjnych procedur dotyczących utraty stanu duchownego z jednoczesnym wskazaniem na to, jakie aspekty powinny jego zdaniem zostać tutaj wzięte pod uwagę. Uznając zasadność i logiczność argumentacji i wniosków autora dotyczących m.in. postulatu wprowadzenia kary *latae sententiae* wydalenia ze stanu duchownego, która z pewnością ułatwiłaby uregulowanie niektórych kwestii praktycznych, należy jednak pamiętać, że taka zmiana oznaczałaby konieczność nie tyle wyartykułowania stosownego przepisu, ile wręcz nowego spojrzenia na niektóre aspekty i zasady wykonywania kościelnej władzy karania.

Pewne zastrzeżenie może budzić fakt, że ks. Marek Stokłosa nie uwzględnił w swoich wnioskach żadnych uwag – czy to aprobujących, czy też krytycznych – związanych z istotnymi zmianami, jakie w materii przedawnienia *actio criminalis* zostały wprowadzone najpierw w 2001 roku w Normach *de gravioribus delictis*, a następnie w zmodyfikowanej formie tychże Norm, tzn. w Normach *de delictis reservatis* z 2010 roku. Powyższa obserwacja może być tym bardziej uzasadniona, jeśli weźmie się pod uwagę to, że jeden z podrozdziałów recenzowanej monografii został poświęcony właśnie przedawnieniu, a fakt wydłużenia okresu przedawnienia *actio criminalis* czy wręcz możliwość jego uchylenia w przypadku *delicta reservata* nie jest jednomyślnie przyjmowany w kanonistyce.

Dokonując oceny problemu badawczego zawartego w recenzowanej monografii, należy podkreślić jego nowatorski charakter. Oczywiście sama instytucja utraty stanu duchownego nie jest niczym nowym zarówno w tym, co się odnosi do źródeł prawa kanonicznego, jak i literatury kanonistycznej zajmującej się tym zagadnieniem. Niemniej jednak ze względu na istotne zmiany, jakie w materii utraty stanu duchownego zostały wprowadzone po promulgacji KPK/1983, niezbędne okazuje się podjęcie nowych badań *de lege lata* oraz *de lege ferenda*, a więc mających na celu dogłębne przeanalizowanie obowiązujących norm dotyczących przyczyn i procedur utraty stanu duchownego oraz sformułowanie postulatów przyszłych zmian w prawodawstwie. Takiemu zapotrzebowaniu nie tylko ze względów praktycznych wychodzi naprzeciw właśnie monografia autorstwa ks. Marka Stokłosa, we współczesnej literaturze kanonistycznej nie spotykamy bowiem jednolitego dzieła, które w całościowy sposób zajmowałoby się zagadnieniem utraty stanu duchownego (z uwzględnieniem szczególnej sytuacji duchownych zakonników) jednocześnie z perspektywy *de lege lata* i *de lege ferenda*. Nowatorski charakter monografii jest widoczny szczególnie na tle współczesnej literatury kanonistycznej w Polsce. Nowatorskie podejście autora do analizowanego zagadnienia wyraża się zatem w udanej próbie konstruktywnej krytyki aktualnie obowiązujących przepisów w złożonej materii związanej z różnymi sposobami utraty stanu duchownego, szczególnie polegających na karnym wydaleniu ze stanu duchownego oraz w wyniku reskryptu Stolicy Apostolskiej.

o. Dariusz Borek, O.Carm.

Wydział Prawa Kanonicznego UKSW